

4
опієос.

Я. С. Гнатюк

**Загальна філософія:
методичні рекомендації**

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
код 02125266
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
Інв. №

НБ ІНУС

m314

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Філософський факультет
Кафедра філософії

Гнатюк Я. С.

Загальна філософія: методичні рекомендації

Івано-Франківськ
2007

Гнатюк Я.С. **Загальна філософія: методичні рекомендації.** – Івано-Франківськ: Гостинець, 2007. – 64 с.

Загальна філософія – історичний і систематичний кредитно-модульний курс, який викладається у вищих навчальних закладах України для студентів нефілософських спеціальностей.

Рекомендовано до друку Вченою Радою
філософського факультету
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
Протокол № 4 від 29.01.2007 р.

Рецензенти:

Фомін В.М.,

к. філос. наук, доцент кафедри філософії
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника;

Сівіцина А.В.,

к. філос. наук, доцент кафедри українознавства
Івано-Франківського державного
медичного університету

© Гнатюк Я.С., 2007

ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Методичні рекомендації з кредитно-модульного курсу загальної філософії адресовані насамперед студентам філософських спеціальностей. Саме їм в першу чергу потрібні консультації з методики підготовки і проведення навчальних занять в процесі педагогічної практики. Однак деякі нові підходи, які пропонуються у методичних рекомендаціях, можуть викликати інтерес й у викладачів філософських дисциплін, зокрема в тих, які прагнуть зреалізувати творчий підхід у викладанні філософії.

Методичні рекомендації з курсу загальної філософії розроблені для двох змістовних модулів, кожен з яких включає в себе ряд тем:

Змістовний модуль 1. *Історичні типи філософії.*

Тематична структура змістовного модуля:

Тема 1. Предметне поле філософії.

Тема 2. Антична філософія.

Тема 3. Філософія доби Середньовіччя та Відродження.

Тема 4. Східна філософія.

Тема 5. Філософія Нового часу.

Тема 6. Німецька класична філософія.

Тема 7. Західна посткласична філософія.

Тема 8. Філософські традиції України.

Змістовний модуль 2. *Систематична філософія.*

Тематична структура змістовного модуля:

Тема 9. Філософська антропологія і філософія особистості.

Тема 10. Соціальна філософія і філософія історії.

Тема 11. Гносеологія та епістемологія.

Тема 12. Онтологія і феноменологія.

Кожна тема курсу загальної філософії представлена у методичних рекомендаціях двома частинами.

Перша частина містить у собі формулювання теми, мету заняття, детальний план заняття, який може бути використаний при проведенні як лекцій, так і семінарів, тематичний словник, де подані основні поняття теми, і список рекомендованої літератури.

Друга частина є навчальним тренінгом, який використовується при проведенні семінарських занять. Цей тренінг має трирівневу структуру. Перший рівень – це термінологічний диктант. У такий спосіб перевіряється якість засвоєння і запам'ятовування студентами основних понять і термінів теми. Важливо пам'ятати, що поняття і терміни засвоюються студентами лише в результаті багаторазових повторень. Тому варто практикувати не одноразовий термінологічний диктант з теми, що вивчається, а повертатись до вже пройдених тем і повторювати ще раз і ще раз вже відому термінологію. Другий рівень – тематичний тест, який складається з десяти тестових завдань. У свою чергу, кожне тестове завдання включає в себе п'ять варіантів відповідей. За його допомогою перевіряються не термінологічні, а фактологічні знання студентів. Третій рівень – це запитання і завдання. Цей рівень змістовно насичений. Він включає нетворчі і творчі запитання, творчі завдання, теми для доповідей і рефератів. На відміну від попередніх рівнів, репродуктивних за своїм характером, третій рівень уособлює перехід від репродуктивної до продуктивної діяльності. Запитання і завдання цього рівня призначені не стільки для перевірки знань, скільки для закріплення і вдосконалення практичних навичок філософського мислення, евристичної діяльності загалом.

У методичних рекомендаціях пропонується **ряд нових підходів** до викладання кредитно-модульного курсу із загальної філософії.

По-перше, в основу побудови цього курсу, які історичного, так і систематичного, рекомендується покласти принцип переходу від конкретного до абстрактного. Наявний кредитно-модульний курс із загальної філософії побудований на протилежному підході – принципі переходу від абстрактного до конкретного. Труднощі при викладанні такого курсу з'являються одразу, оскільки у студентів, що починають вивчати філософію, як правило, не достатньо високий рівень культури мислення. Через це їм важко з самого початку засвоювати і запам'ятовувати велику масу теоретичного матеріалу, насиченого сухими абстракціями. Пропонований новий підхід, а саме – принцип переходу від конкретного до абстрактного – усуває зазначені труднощі й сприяє більш ефективному викладанню загальної філософії. Завдяки йому, спочатку на конкретному історико-філософському матеріалі, а потім на матеріалі систематичної філософії у студентської молоді поступово виробляється аналітичний стиль мислення і, відповідно, підвищується рівень культури мислення.

По-друге, принцип переходу від конкретного до абстрактного рекомендується зробити основним. Він повинен лежати в основі й історичного, й систематичного курсу філософії, об'єднавши його в єдине ціле – загальний курс філософії. Таким чином, цей принцип може об'єднати, в плані методики викладання і вивчення, історичний і систематичний курс філософії в єдине ціле – загальний курс філософії.

По-третє, теми історичного курсу загальної філософії рекомендується розглядати за такою загальною схемою: спочатку розкрити специфіку певної національної чи регіональної філософії, тобто зазначити її хронологічні рамки, окреслити періодизацію, вказати на загальні риси й особливості, потім проаналізувати основні школи, течії і напрями, які належать до цієї філософії, а вкінці, підводячи підсумок і узагальнюючи викладене, визначити зміст її основних понять і термінів.

По-четверте, підходити до тем історичного курсу загальної філософії слід диференційовано: кожну тему потрібно представляти індивідуально, враховуючи її специфіку. Знайомлячи з античною філософією, варто використовувати географічний підхід, з філософією доби Середньовіччя і Відродження – історичний підхід, зі східною філософією – класифікаторський підхід, з філософією Нового часу – структурний підхід, з німецькою класичною філософією – персоналістичний підхід, із західною посткласичною філософією – організаційний підхід, з українською філософією – проблемний підхід.

По-п'яте, порядок викладу тем історичного курсу загальної філософії рекомендується дещо змінити. Викладання і одночасно вивчення історії філософії доцільно починати не зі східної філософії, як це прийнято в існуючому загальному курсі філософії, а зі знайомства з античною і середньовічною філософією. Знайомство ж зі східною філософією слід розпочати після викладу цих тем, оскільки в Європі про східну філософію вперше почули лише у Новий час. Такий підхід має дві важливі переваги. Перша з них – студенти, вивчаючи названі історичні типи філософії, поступово занурюються у проблематику близької для них західної філософії. Друга перевага полягає у тому, що з'являється можливість, опираючись на вивчений матеріал, провести паралелі між західною і східною філософією. Відправним пунктом вивчення самої східної філософії повинна стати китайська філософія, яка є практично зорієнтованою, а тому краще зрозумілою студентам, а не індійська філософія, як це встановлено в наявному загальному курсі філософії, оскі-

льки індійська філософія більш метафізична за своїм характером і менш зрозуміла для студентів.

По-шосте, варто відмовитись від усталеного порядку викладання систематичного курсу загальної філософії, за яким спочатку повинні висвітлюватися проблеми онтології та гносеології, а потім вже проблеми соціальної філософії і філософської антропології. Зазначений «канонічний» порядок негативний тим, що він є реалізацією принципу переходу від абстрактного до конкретного, який не сприяє ефективно-му засвоєнню філософії та філософських дисциплін. Враховуючи це, рекомендується спочатку розглядати філософську антропологію і філософію особистості, далі соціальну філософію і філософію історії, потім гносеологію й епістемологію, а після цього онтологію і феноменологію. Цей «неканонічний» порядок спричинений тим, що проблеми філософської антропології і філософії особистості більш доступні і зрозумілі студентам, ніж абстрактні пояснювальні схеми онтології і феноменології.

Звичайно, що до цих методичних рекомендацій потрібно підходити творчо, враховуючи і фактор особистості викладача, і специфіку свідомості студентської аудиторії. Тільки так можна досягнути бажаного результату.

Тематичні рекомендації

Змістовний модуль 1. Історичні типи філософії

Тематична структура змістовного модуля:

Тема 1. Предметне поле філософії

Мета: дати уявлення про предметне поле й функціональне призначення філософії.

План:

1. Специфіка філософії.
2. Філософські методи.
3. Структура філософії.
4. Основні функції філософії.
5. Формування філософії.
6. Філософські позиції.

Тематичний словник.

Світогляд – система поглядів людини на світ та її місце у світі.

Позатеоретичний світогляд – стихійно систематизоване знання про людину і світ.

Теоретичний світогляд – спеціально систематизоване знання про людину і світ.

Мудрість – позатеоретична форма світогляду, в якій знання про людину і світ виражене у притчах, прислів'ях і приказках.

Міфологія – позатеоретична форма світогляду, в якій знання про людину і світ виражене в образах.

Релігія – позатеоретична форма світогляду, в якій знання про людину і світ виражене в символах і образах.

Філософія – теоретична форма світогляду, в якій знання про людину і світ виражене в поняттях і категоріях.

Рефлексія – мислення, спрямоване на усвідомлення й осмислення своїх власних форм, передумов і установок.

Гносеологія – вчення про пізнання.

Логіка – вчення про пізнавальне мислення.

Методологія – вчення про методи пізнавальної й практичної діяльності, а також сама сукупність цих методів.

Метод – прийом, засіб, спосіб пізнавальної і практичної діяльності.
Діалектика – метод, який розглядає речі та явища у взаємозв'язку і розвитку.

Метафізика – метод, який розглядає речі і явища як самостійні, незмінні об'єкти поза зв'язком і розвитком.

Герменевтика – метод, який відтворює і витлумачує смисли текстів.

Еклектика – метод, який довільно поєднує факти й ідеї, що не мають особливих зв'язків між собою.

Софістика – метод, який обґрунтовує істинність будь-якого міркування, незалежно від того, чи є істинними його вихідні положення.

Філософська антропологія – вчення про людину.

Соціальна філософія – вчення про суспільне життя.

Етика – вчення про мораль.

Естетика – вчення про прекрасне і мистецтво.

Монізм – принцип пояснення різноманітності світу як прояву єдиної першооснови – матерії або духу.

Дуалізм – принцип пояснення сутності світу, який виходить із визнання наявності в ньому двох першооснов – духу і матерії.

Плюралізм – принцип пояснення сутності світу, який виходить із визнання існування в ньому множини рівнозначних самостійних першооснов, що не зводяться до єдиного першопочатку.

Матеріалізм – напрям, який виходить з того, що природа, буття, матерія є первинними, а свідомість, мислення, дух – вторинними.

Ідеалізм – напрям, який визнає дух, свідомість, мислення первинними, а буття, природу, матерію – вторинними.

Раціоналізм – напрям, який визнає розум основою пізнання і поведінки людей.

Ірраціоналізм – напрям, який визнає основою пізнання і поведінки людей не розум, а інтуїцію, віру, інстинкт.

Рекомендована література

1. Кремінський В.Г., Ільїн В.В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції. – К., 2006.

2. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. – Львів, 2004.

3. Подольська Є.А. Філософія: Підручник. – Х., 2006.

4. Скотний В.Г. Філософія: історичний і систематичний курс. – К., 2005.

Навчальний тренінг

Перший рівень навчального тренінгу

Термінологічний диктант

Світогляд, позатеоретичний світогляд, теоретичний світогляд, мудрість, міфологія, релігія, філософія, рефлексія, гносеологія, логіка, методологія, метод, метафізика, герменевтика, еклектика, софістика, філософська антропологія, соціальна філософія, етика, естетика, монізм, дуалізм, плюралізм, матеріалізм, ідеалізм, раціоналізм, ірраціоналізм.

Другий рівень навчального тренінгу

Тематичний тест

1. Термін «філософія» означає:

- а) міркування;
- б) компетентну думку;
- в) непевну думку;
- г) професійну діяльність;
- д) любов до мудрості.

2. Предметом вивчення філософії є:

- а) доля, призначення і найвищі ідеали людини;
- б) суспільство і його історія;
- в) об'єктивний світ в цілому;
- г) природні явища;
- д) найбільш загальні закони розвитку суспільства і мислення.

3. Філософію можна визначити як:

- а) теоретично обґрунтований світогляд;
- б) мудрість взагалі;
- в) знання істини;
- г) сукупність моральних вчень і норм;
- д) систему релігійних вчень про людину і світ.

4. Філософія відрізняється від міфології та релігії:

- а) вченням про авторитети;
- б) раціонально-теоретичним уявленням про світ;
- в) образністю уявлень;
- г) вченням про надприродне;
- д) універсальними законами і принципами.

5. Які з перерахованих проблем є філософськими:

- а) що таке спадковість?
- б) чи відбувається прогрес суспільства?
- в) у чому сутність цивілізації?
- г) що таке істина?
- д) у чому сенс людського життя?

6. Відповіді на філософські проблеми шукають:

- а) у релігійних віруваннях;
- б) у міфологічних уявленнях;
- в) у наукових дослідженнях;
- г) у повсякденному житті;
- д) в аргументах і висновках розуму.

7. Філософські рішення проблем не можуть бути:

- а) гіпотетичними;
- б) вичерпними;
- в) неоднозначними;
- г) простими;
- д) складними.

8. До методів філософської рефлексії належать:

- а) моделювання;
- б) метафізика;
- в) діалектика;
- г) експеримент;
- д) спостереження.

9. Сукупність способів вирішення філософських проблем – це:

- а) модель;
- б) механізм;
- в) методика;
- г) метод;
- д) методологія.

10. У розвитку філософії немає:

- а) наступності;
- б) наукових досягнень;
- в) ціннісних орієнтацій;
- г) системності;
- д) застарілих ідей.

Третій рівень навчального тренінгу.

Нетворчі і творчі запитання.

1. Чим можна пояснити майже одночасне виникнення філософії в Китаї, Індії та Греції?
2. Які основні причини виникнення й існування філософії?
3. Що є об'єктом і предметом філософії?
4. Які основні розділи включає в себе філософія?
5. Чим пояснюється структурованість філософського знання?
6. Як співвідносяться філософія і світогляд, філософія і релігія, філософія і наука, філософія і мистецтво, філософія й ідеологія?
7. Яка роль філософії в індивідуальному розвитку людини?
8. Чим відрізняються філософські методи від загальнонаукових?
9. В чому суть матеріалістичного й ідеалістичного пояснення світу?
10. Якщо жодна філософська проблема не отримала остаточного вирішення, чи потрібно займатись філософією?

Творчі завдання.

1. Виділіть із наведених понять філософські категорії: енергія, матерія, маса, суспільство, республіка, розвиток, істина, прискорення, валентність, якість, добро, благо, підпіток, людина. Обґрунтуйте свій вибір, згадавши, які ознаки відрізняють філософські категорії від усіх інших понять.

2. Дайте логічне обґрунтування вислову Л.Шестова: «Завдання філософії не в тому, щоб заспокоювати людей, а в тому, щоб бентежити їх».

3. Яка, на Ваш погляд, функція філософії віддзеркалена у вислові Б.Рассела? «Обставини життя людей багато в чому визначають їх філософію».

4. Сформулюйте аргументи і контраргументи до позиції А.Камю: «Мислять лише образами, хочеш бути філософом – пиши роман».

Теми доповідей і рефератів:

1. Світоглядна специфіка філософського знання.
2. Проблема науковості філософського світогляду.
3. Софійний і епістемний способи філософського мислення.
4. Філософія в системі культури.
5. Загальноцивілізаційне та національне у філософії.
6. Філософія як методологія наукового пізнання.

Тема 2. Антична філософія

Мета: з'ясувати тенденції розвитку філософських шкіл античності.

План:

1. Специфіка античної філософії.
2. Іонійська філософія.
3. Італійська філософія.
4. Грецька філософія.
5. Елліністично-римська філософія.
6. Основні поняття філософії античності.

Тематичний словник

Поліс – місто-держава.

Фізис – природа.

Космос – впорядковане, організоване й обмежене буття.

Хаос – неорганізоване й безмежне буття.

Космоцентризм – зорієнтованість на Космос як безумовну реальність й найвищу цінність.

Архе – універсальний початок і причина всього існуючого.

Апейрон – щось матеріальне, нескінчене, безмірне і безмежне.

Логос – всезагальний закон, який підтримує світовий порядок.

Апорія – утруднення у вирішенні проблеми, пов'язаної з суперечністю між даними спостереження і спробами їх мисленого аналізу.

Гомемерії – насіння якісно однорідних речей.

Нус – світовий розум, який керує Космосом і людиною.

Атом – найдрібніша, незмінна і неподільна частинка речовини.

Масвтика – процедура у формі запитань і відповідей, скерована на встановлення змісту загального поняття.

Ідея – зразок речі, її суть і закон існування.

Деміург – Творець Космосу.

Анамнезис – стан безсмертної людської душі, яка згадує про світ речей бачений нею у світі ідей.

Гілеморфізм – вчення про вихідні складові будь-якої речі: матерію (гіле) – невизначений пасивний матеріал, і форму (морфе) – активне впорядкування матерії.

Ентелехія – енергія, діяльний, формуючий початок.

Катарсис – очищення від пристрастей, повне звільнення від них.

Атараксія – незворушність, безпристрасність.

Гедонізм – вчення, за яким найвищим благом і метою життя людини є насолода.

Евдемонізм – принцип, за яким основою моральності є прагнення людини до щастя.

Антична філософія – філософія греко-римської культури (VI ст. до н.е. – V ст. н.е.)

Рекомендована література

1. Вандишев В.М. Філософія: Екскурс в історію вчень і понять: Навч. посібник. – К., 2005.

2. Возняк С.М. Філософія Стародавнього світу. Ч.2: Антична філософія. – Івано-Франківськ, 2004.

3. Кремінь В.Г., Ільїн В.В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції. – К., 2006.

Навчальний тренінг

Перший рівень навчального тренінгу

Термінологічний диктант

Поліс, фізис, космос, хаос, космоцентризм, архе, апейрон, логос, апорія, гомемерії, нус, атом, маевтика, ідея, деміург, анамнезис, гілеморфізм, ентелехія, катарсис, атараксія, гедонізм, евдемонізм, антична філософія.

Другий рівень навчального тренінгу

Тематичний тест

1. Назвою «антична філософія» позначають:
 - а) філософію Стародавнього світу;
 - б) філософію перших, найбільш давніх цивілізацій;
 - в) філософію давньогрецьку, елліністичну, римську, олександрійську;
 - г) давньогрецьку філософію;
 - д) ранню європейську філософію.
2. Першопочаток всього суцього в античній філософії отримав назву:
 - а) «атман»;
 - б) «атом»;
 - в) «архе»
 - г) «апейрон»
 - д) «стойхейон».

3. Визначте пари філософів, які у поглядах на природу руху займали протилежні позиції:
- Геракліт – Зенон Елеатський;
 - Анаксагор – Емпедокл;
 - Геракліт – Піфагор;
 - Парменід – Геракліт;
 - Фалес – Піфагор.
4. Вперше проблему людини як моральної істоти в центр філософії ставить:
- Протагор;
 - Платон;
 - Аристотель;
 - Сократ;
 - Епікур.
5. Маевтика – це:
- іронічне глузування;
 - форма життєвого повчання;
 - легка бесіда «ні про що»;
 - суперечка заради перемоги;
 - спілкування із співрозмовником з метою здобуття ним істини.
6. Вважав, що є вічні й ідеальні цінності буття:
- Геракліт;
 - Піфагор;
 - Протагор;
 - Платон;
 - Фалес.
7. Хто із названих філософів започаткував лінію матеріалізму, а хто – лінію ідеалізму:
- Сократ;
 - Демокріт;
 - Сенека;
 - Аристотель;
 - Платон.
8. За своїм світоглядом Платон був:
- об'єктивним ідеалістом;
 - суб'єктивним ідеалістом;
 - скептиком;

- матеріалістом;
- софістом.

9. Аристотель стверджував:

- ідея речі – єдина причина речі;
- речі виникають з води;
- речі виникають з атомів за необхідністю;
- кожна річ має чотири причини виникнення;
- в основі речі знаходиться число.

10. Свобода і управління своїми почуттями – головні принципи філософії школи:

- софістів;
- перипатетиків;
- стоїків;
- епікурейців;
- кініків.

Третій рівень навчального тренінгу

Нетворчі і творчі запитання

- Що таке античність і антична філософія?
- Чим пояснюється тісний зв'язок природознавчих і філософських знань в античний період?
- Як пояснювали мислителі Мілетської школи наявність одночасно і єдності світу, і його багатоманітності?
- Як слід розуміти тезу Геракліта про єдність і боротьбу протилежностей?
- Які ідеї Геракліта запозичив Демокріт при побудові свого філософського вчення?
- До якого філософського напрямку можна віднести філософів елейської школи?
- Чому Сократа часто порівнювали із софістами? Що спільного між їхніми вченнями?
- Звідки люди, за Платоном, знають про світ ідей, якщо він надчуттєвий? Що зв'яже їх з цим світом?
- І Платон, і Аристотель називали матерію небуттям. Чи можна тлумачити ці їх твердження в тому значенні, що матерії немає?
- У якому зв'язку, за Аристотелем, знаходяться матерія і форма?

Творчі завдання

1. Прокоментуйте слова античних філософів:

- а) «Все тече, все змінюється» (Геракліт);
- б) «Якщо все подільне до безкінечності, тоді буття немає» (Демокріт);
- в) «Я знаю, що нічого не знаю» (Сократ).

2. Аристотель писав: «Перша філософія має своїм предметом пізнання причин справжнього, оскільки воно справжнє». У чому, за Аристотелем, полягає відмінність філософії від інших наук? Чим обумовлюється соціокультурна обмеженість тільки онтологічного розуміння філософії?

3. Епікур висунув девіз: «Проживи непомітно!» Як вплинули на таку позицію філософа історичні умови епохи еллінізму? Порівняйте цей суспільний ідеал Епікура із соціальною позицією Платона.

Теми доповідей і рефератів:

1. Антична натурфілософія і сучасна наука.
2. Платонівський Сократ.
3. Утопічний проект Платона.
4. Проблема матерії і форми у метафізиці Аристотеля.
5. Відмінності філософії Платона від філософії Аристотеля.
6. Епікур та епікурейці.

Тема 3. Філософія доби Середньовіччя і Відродження.

Мета: з'ясувати тенденції розвитку філософської думки Середньовіччя та Відродження.

План:

1. Специфіка західноєвропейської філософії Середньовіччя і Відродження.
2. Початок середньовічної філософії.
3. Завершення середньовічної філософії.
4. Філософія раннього Відродження.
5. Філософія пізнього Відродження.
6. Основні поняття середньовічної філософії і концептуальні ідеї філософії епохи Відродження.

Тематичний словник

Бог – всемогутня духовна надприродна істота.

Дух – ідеальний початок.

Душа – джерело і причина людського життя.

Ієрархія – зв'язок порядку і цінності.

Теоцентризм – визнання Бога джерелом і основою всього існуючого.

Креаціонізм – вчення про створення світу і людини Богом із нічого.

Об'явлення – спосіб отримання знань про наміри і настрої Бога через їхнє пряме і безпосереднє розкриття.

Фаталізм – концепція, за якою хід подій у природі, суспільстві, житті кожної людини наперед визначено Богом, його волею.

Провіденціалізм – концепція історичного процесу, за якого в історії здійснюється Божественний план спасіння людини.

Теологія – вчення про Бога, засноване на логічних тлумаченнях Святого Письма.

Теїзм – розуміння Бога як особи, що створила світ і втручається в його події.

Апологетика – галузь теології, яка захищає, відстоює християнське віровчення і діяльність християн.

Патристика – філософія і теологія християнських мислителів – основоположників християнського світорозуміння.

Схоластика – напрям середньовічної філософії, який базується на логіці Аристотеля.

Містика – визнання існування надприродних сил і можливості спілкування з ними.

Теорія двох істин – ідея середньовічної схоластики, за якою істини теології і філософії не співпадають.

Антропоцентризм – ідея, за якою центром світобудови, культури і філософії є людина.

Гуманізм – світогляд, який визнає цінність людини, її право на життя, свободу, щастя, розвиток.

Індивідуальність – неповторна своєрідність якого-небудь явища, істоти, людини.

Геоцентризм – вчення про світобудову і будову Сонячної системи, за яким їх центром є Земля.

Геліоцентризм – вчення про світобудову і будову Сонячної системи, за яким її центром є Сонце.

Пантеїзм – вчення, яке ототожнює Бога і природу.

Гілозоїзм – вчення, за яким здатність відчувати притаманна всій матерії.

Панпсихізм – вчення, яке проголошує психіку, душу загальною властивістю природи.

Утопія – ідеальний, науково необґрунтований проект вірцевого суспільного устрою.

Середньовічна філософія – західноєвропейська філософія (VI-XV ст.)

Філософія Відродження – західноєвропейська гуманістична філософія (XV-XVI ст.)

Рекомендована література

1. Александрова О. Філософія середніх віків та Відродження. – К., 2000.
2. Кондзьолка В. Історія середньовічної філософії. – Львів, 2001.

Навчальний тренінг

Перший рівень навчального тренінгу

Термінологічний диктант

Бог, дух, душа, ієрархія, теоцентризм, креаціонізм, об'явлення, фаталізм, провіденціалізм, теологія, теїзм, апологетика, патристика, схоластика, містика, теорія двох істин, антропоцентризм, гуманізм, індивідуальність, геоцентризм, геліоцентризм, пантеїзм, гілозоїзм, панпсихізм, утопія, середньовічна філософія, філософія Відродження.

Другий рівень навчального тренінгу

Тематичний тест

1. Джерела середньовічної філософії знаходяться у:
 - а) античній атомістиці;
 - б) софістиці і скептицизмі;
 - в) філософії Відродження;
 - г) філософії Сократа;
 - д) філософії Платона і Аристотеля.
2. Онтологічним принципом середньовічної філософії є:
 - а) реалізм;
 - б) раціоналізм;
 - в) креаціонізм;
 - г) об'явлення;
 - д) формалізм.
3. Гносеологічним принципом середньовічної філософії є:
 - а) історизм;

- б) номіналізм;
- в) раціоналізм;
- г) об'явлення;
- д) креаціонізм.

4. Апологети у II ст.. н. е.:

- а) були прибічниками Юліана Відступника;
- б) захищали, виправдовували християнське віровчення;
- в) вперше розкрили прагнення душі до єднання з Богом;
- г) протиставляли дух і матерію;
- д) включили гностичні обряди у церковний культ.

5. У схоластиці проголошувалась відмінність між:

- а) вірою і розумом;
- б) наукою і теологією;
- в) теологією і філософією;
- г) філософією і наукою;
- д) наукою і релігією.

6. У середньовічній філософії в дискусії про універсалії номіналісти стверджували:

- а) ідеї передують речам;
- б) ідея речі не відповідає своєму матеріалізованому втіленню;
- в) реальні тільки одиничні речі, а загальні ідеї лише імена речей;
- г) ідея ідентична речі;
- д) реально існують лише загальні ідеї.

7. У середньовічній філософії в дискусії про універсалії реалісти стверджували:

- а) ідеї передують речам;
- б) ідея речі не відповідає своєму матеріалізованому втіленню;
- в) реальні тільки одиничні речі, а загальні ідеї лише імена речей;
- г) ідея ідентична речі;
- д) реально існують лише загальні ідеї.

8. Яка провідна тема філософських роздумів епохи Відродження?

- а) метафізика;
- б) магія;
- в) містика;
- г) теологія;
- д) гуманістика.

9. Епоха західноєвропейського Відродження була:

- а) епохою християнського світобачення;
- б) епохою світського, атеїстичного світобачення;
- в) епохою наукового світоприйняття;
- г) епохою піднесення значущості земного життя людини та її самовдосконалення як особистості;
- д) епохою панування релігії в усіх сферах суспільного життя.

10. В епоху Реформації були обґрунтовані ідеї про:

- а) особисту свободу і творчу активність людини;
- б) вічне спасіння тільки з волі Бога, без найменшого зусилля і віри людини;
- в) незалежність людини від соціального оточення і держави;
- г) провідну роль католицької церкви в ділі спасіння людської душі;
- д) опору на факти та ясну логіку.

Третій рівень навчального тренінгу

Нетворчі і творчі запитання

1. Чи існує наступність між античною і середньовічною філософією?
2. Яким чином простежуються ідеї Платона і Аристотеля у середньовічній філософії?
3. Які концептуальні відмінності між філософією античності і філософією Середньовіччя?
4. Який статус теології і філософії в культурі Середньовіччя?
5. Чому саме Августин Блаженний є автором розуміння часу як однолінійної перспективи?
6. Яким чином Тома Аквінський обґрунтував твердження про те, що між розумом і вірою не повинно бути суперечностей?
7. Яким чином пояснювали суперечності між знанням і вірою представники містики? Як вони вирішували проблему співвідношення релігії і філософії?
8. Як вплинула антична філософія на становлення схоластики?
9. В чому відмінність між середньовічною філософією і філософією Відродження?
10. Який зв'язок існує між ідеями ренесансного гуманізму і ідеями Реформації?

Творчі завдання

1. Проаналізуйте формулювання принципу «Бритви Оккама»: «Мажно робити через посередництво більшого те, що може бути досягнуто через посередництво меншого». Чому саме принцип «Бритви Оккама» відіграв велику роль у подоланні схоластики?

2. Які властивості людини постають у твердженні Піко деллі Мірандоли як найперші? «Я вміщую тебе у центр світу, щоби звідти тобі було зручно оглядати все, що є у світі, я не зробив тебе ні небесним, ні земним, ні смертним, ні безсмертним, щоби ти сам вільний та славний майстер, сформував себе за тим взірцем, якому віддаєш перевагу».

3. Напишіть філософське есе на тему: «Мета виправдовує засоби її досягнення».

Теми доповідей і рефератів:

1. Біблія як джерело середньовічного світобачення.
2. Філософський сенс заповідей Христа.
3. Августин Блаженний – засновник християнської антропології.
4. Філософська система Тома Аквінського.
5. Проблема людини у ренесансному гуманізмі.
6. Ідея безкінечності Миколи Кузанського і сучасні досягнення науки.

Тема 4. Східна філософія.

Мета: дати уявлення про канонічні джерела, провідні ідеї і основні напрями східної філософії.

План:

1. Специфіка китайської філософії.
2. Філософські ідеї конфуціанства.
3. Філософська мудрість даосизму.
4. Специфіка індійської філософії.
5. Філософські системи індуїзму.
6. Філософія джайнізму і буддизму.
7. Філософське вчення чарваки-локаяти.
8. Ключові концепції і поняття східної філософії.

Тематичний словник

Конфуціанство – моральна і соціальна філософія Конфуція та його послідовників.

Небо – вища сила, яка керує світом.

Лі – правила поведінки.

Жень – людинолюбство, гуманність.

Цзюнь-цзи – шляхетна людина.

Даосизм – містична філософія Лао-цзи та його послідовників.

Дао – джерело і причина усіх речей, закон природи, доля людини, шлях до світової гармонії. Воно включає в себе шлях Неба, шлях природи і шлях людини.

Де – активна сила, конкретні прояви Дао у світі речей і явищ.

Інь-ян – принцип повноти і мінливості світу. Інь – пасивний жіночий аспект реальності, Ян – активний чоловічий.

Увей – здійснення недіяння, досягнення мети при найменших зусиллях, життя у гармонії з природою.

Брахман – абсолютна реальність, цілісний, безособовий, духовний початок, з якого виник світ зі всім, що він у собі містить.

Атман – індивідуальні, конкретні вияви Брахмана, індивідуальна душа, самосвідомість.

Карма – закон моральної причинності, впливу минулих вчинків на майбутнє.

Сансара – цикл народження, смерті і переродження індивідуальної душі у матеріальному світі.

Мокша – звільнення від сансари і влади карми, стан вічного щастя.

Ахімса – терпимість, повага, ненасилля, незавдання шкоди живим істотам.

Будда – людина з пробудженою, просвітленою свідомістю.

Буддійська філософія – світоглядно-філософська основа буддизму як релігійної системи.

Майя – ілюзорний матеріальний світ.

Нірвана – стан блаженства, гармонії, згасання пристрастей, бажань.

Східна філософія – філософія стародавніх і середньовічних Індії та Китаю.

Рекомендована література

1. Вандишев В. М. Філософія. Екскурс в історію вчень і понять. – К., 2005.
2. Возняк С. М. Філософія Стародавнього світу. Частина перша. Філософія Стародавнього Сходу. – Івано-Франківськ, 2003.
3. Кремінь В. Г., Ільїн В. В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції. – К., 2005.
4. Ларіонова В. К. Історія етичних учень. – Івано-Франківськ, 2004.

Навчальний тренінг

Перший рівень навчального тренінгу

Термінологічний диктант

Конфуціанство, жень, лі, Небо, цзюнь-цзи, даосизм, Дао, де, інь-ян, увей, Брахман, Атман, карма, сансара, мокша, ахімса, Будда, буддійська філософія, майя, нірвана, східна філософія.

Другий рівень навчального тренінгу

Тематичний тест

1. На основі яких східних філософських шкіл або за участю яких сформувалися національні й світові релігії:

- а) йога;
- б) буддизм;
- в) санх'я;
- г) міманса;
- д) даосизм.

2. У V ст. до н. е. існувало сто філософських шкіл:

- а) в Індії;
- б) в Єгипті;
- в) в Китаї;
- г) в Японії;
- д) в Греції.

3. У східній філософії це поняття включає в себе і уявлення про енергію, яка підтримує все існуюче:

- а) карма;
- б) нірвана;
- в) дао;
- г) сансара;
- д) мокша.

4. В якому із напрямів східної філософії стверджується, що буття – це страждання?

- а) конфуціанство;
- б) чарвака-локаята;
- в) даосизм;
- г) буддизм;
- д) санкх'я;

5. Філософська концепція Конфуція пов'язана з проблематикою:

- а) космологічною;
- б) соціальною;
- в) містичною;
- г) гносеологічною;
- д) мистецькою.

6. Серед основних принципів вчення Конфуція немає наступного:

- а) слухатись старших за віком і званням;
- б) стримувати себе, уникати крайностей;
- в) формувати власний, незалежний стиль життя і мислення;
- г) бути гуманним;
- д) не завдавати шкоди живим істотам.

7. Управління суспільством у конфуціанстві порівнюється із відношеннями:

- а) чоловіка і жінки;
- б) матері і дітей;
- в) батька і сина;
- г) друзів;
- д) співробітників.

8. Недіяння в даосизмі – це:

- а) повна бездіяльність;
- б) належна діяльність;
- в) необхідне втручання у те, що відбувається;
- г) планування своїх дій;
- д) внутрішнє звільнення від будь-якої егоїстичної діяльності.

9. Які із перелічених філософських шкіл Індії належать до ортодоксальних?

- а) чарвака-локаята;
- б) буддизм;
- в) джайнізм;

г) веданта;

д) міманса.

10. Ця школа індійської філософії була більше практичною, ніж теоретичною:

- а) н'я;
- б) санкх'я;
- в) чарвака-локаята;
- г) міманса.
- д) йога.

Третій рівень навчального тренінгу Нетворчі і творчі запитання

1. Чому східні світоглядні вчення називають релігійно-філософськими?

2. Якими принципами рекомендує користуватися Конфуцій?

3. Який заклик конфуціанської етики майже дослівно повторив Христос?

4. В чому суть даоського принципу недіяння?

5. Чим пояснюється той факт, що представники індійської філософії зосереджували свою увагу на окремій особі і не цікавились проблемами вдосконалення соціальної сфери?

6. У чому полягає світоглядне значення поняття «карми» і «сансари»?

7. Які основні принципи духовного вдосконалення у філософських школах індуїзму?

8. Яка філософська традиція вперше засумнівалася у ведичних цінностях?

9. Чому джайнізм і буддизм у Давній Індії були зрозумілишими і прийнятнішими для простих людей, ніж брахманізм?

10. Який моральний зміст філософії буддизму?

Творчі завдання

1. Що на Вашу думку, означає у повсякденному житті китайців формула Конфуція: «Управляти – значить чинити правильно»?

2. Проаналізуйте наведений фрагмент. Встановіть зв'язок між вченням про Дао і принципом недіяння. Якою мірою цей принцип може бути життєвим орієнтиром для сучасної людини?

«Вода – найм'якша і найслабша істота в світі, але в подоланні твердого і міцного вона перемагає... Слабкі перемагають сильних, м'якість долає твердість. Це знають усі, але не всі це чинять» (Дао де цзин).

Тема доповідей і рефератів:

1. Схід і Захід: цивілізація, культура і філософія.
2. Україна і українська культура в контексті співвідношення західного та східного типу цивілізацій.
3. Сучасна оцінка основних ідей даосизму.
4. Філософські ідеї Індії та їх сучасне значення.
5. Сучасна оцінка вихідних філософських ідей буддизму.
6. Конфуцій і конфуціанство.

Тема 5. Філософія Нового часу

Мета: дати уявлення про концептуальну розбіжність філософії доби Середньовіччя і Відродження та філософії Нового часу.

План:

1. Специфіка філософії Нового часу.
2. Методологія.
3. Гносеологія.
4. Онтологія.
5. Філософська антропологія.
6. Соціальна філософія.
7. Філософія історії.
8. Основні поняття філософії епохи наукової революції і Просвітництва.

Тематичний словник

Індукція – перехід від відомого частково знання до нового загального знання.

Дедукція – виведення із відомого загального знання нового часткового знання.

Емпіризм – напрям у теорії пізнання, який вважає єдиним джерелом пізнання розум.

Субстанція – сутність, незмінний першопочаток або першооснова, об'єктивна реальність.

Монада – проста неподільна духовна субстанція.

Атрибут – суттєва, невід'ємна властивість.

Акциденція – випадкова, минуча, тимчасова, несуттєва властивість.
Модус – властивість предмета, притаманна йому лише в деяких станах.

Перцепція – чуттєве сприйняття предметів.

Апперцепція – вплив попереднього досвіду людини на її теперішнє сприйняття предметів.

Теодицея – вчення, яке має на меті усунути суперечності між вірою у всемогутнього і справедливого Бога та наявністю зла на Землі.

Деїзм – вчення, за яким Бог творить світ, приводить його в рух і встановлює у ньому закони, але далі не втручається у природний хід подій.

Серце – осереддя душевного, духовного і тілесного життя людини.

Природне право – принципи, які випливають із природи людини і не залежать від соціальних умов.

Суспільний договір – теорія походження держави в результаті угоди між людьми, в якій передбачена добровільна відмова окремих осіб від частини їхніх природних прав на користь державної влади.

Прогрес – напрям розвитку суспільства від нижчого до вищого, від простого до складного.

Філософія Нового часу – західноєвропейська філософія XVII-XVIII ст.

Рекомендована література

1. Петрушенко В. Л. Філософія: Курс лекцій. – Львів, 2004.
2. Скотний В. Г. Філософія: історичний і систематичний курс. – К., 2005.

Навчальний тренінг

Перший рівень навчального тренінгу

Термінологічний диктант

Індукція, дедукція, емпіризм, сенсуалізм, раціоналізм, субстанція, монада, атрибут, акциденція, модус, перцепція, апперцепція, теодицея, деїзм, серце, природне право, суспільний договір, прогрес, філософія Нового часу.

Другий рівень навчального тренінгу

Тематичний тест

1. Вирішальне значення для формування філософії Нового часу мали:
а) розвиток протестантизму як нового напрямку світового християнства;
б) формування наук, в першу чергу природничих;

- в) становлення абсолютної монархії;
 - г) географічні відкриття;
 - д) піднесення народного і революційного руху.
2. Назвіть пари філософів, які розвивали протилежні погляди на природу людського пізнання:
- а) Декарт – Спіноза;
 - б) Лейбніц – Локк;
 - в) Берклі – Дідро;
 - г) Юм – Берклі;
 - д) Лейбніц – Ламетрі.
3. Основний метод Ф. Бекона – це:
- а) аналіз;
 - б) синтез;
 - в) дедукція;
 - г) індукція;
 - д) аналогія.
4. Основний метод Р. Декарта - це:
- а) споглядальний аналіз;
 - б) чуттєва інтуїція;
 - в) емпірична індукція;
 - г) раціональна дедукція;
 - д) спекулятивний синтез.
5. Представником емпіризму у філософії Нового часу був:
- а) Бекон;
 - б) Декарт;
 - в) Спіноза;
 - г) Лейбніц;
 - д) Гоббс.
6. Серед названих філософів вкажіть тих, які представляли раціоналізм:
- а) Локк;
 - б) Декарт;
 - в) Спіноза;
 - г) Бекон;
 - д) Лейбніц.
7. Вчення Р. Декарта про субстанцію називається:
- а) дуалізм;

- б) монізм;
 - в) плюралізм;
 - г) креаціонізм;
 - д) універсальна математика.
8. Вчення про монади створив:
- а) Гоббс;
 - б) Бекон;
 - в) Декарт;
 - г) Лейбніц;
 - д) Берклі.
9. Для філософії епохи Просвітництва властива:
- а) метафізичність;
 - б) діалектичність;
 - в) геоцентризм;
 - г) раціоналізм;
 - д) креаціонізм.
10. Теорію природного права розробляв:
- а) Гоббс;
 - б) Ламетрі;
 - в) Гердер;
 - г) Гельвецій;
 - д) Локк.

Третій рівень навчального тренінгу Негворчі і творчі запитання

1. У чому полягає відмінність європейської філософії XVII – XVIII ст. від попередніх етапів її розвитку?
2. В чому суть механіко-матеріалістичної картини світу Нового часу?
3. Які методи пізнання розвивали Ф. Бекон і Р. Декарт?
4. Яке місце досвіду у процесі пізнання відводив Ф. Бекон?
5. Чим відрізняється декартівське вчення про вроджені ідеї від теорії вродженого знання Г. Лейбніца?
6. Що таке монада Г. Лейбніца і в чому її відмінність як одиниці буття від атома Демокріта?
7. Чому монадологія Г. Лейбніца мала плідні наслідки в критиці механістичного світогляду?
8. Які основні положення антиклерикального атеїзму Вольтера?

9. У чому полягає сутність теорії суспільного договору Т. Гоббса і Дж. Локка та теорії нового суспільного договору Ж.-Ж. Руссо?

10. На яких підставах обґрунтовують концепцію фаталізму Д. Дідро і П. Гольбах?

Творчі завдання

1. З'ясуйте на яких засадах базуються афоризми Ф. Бекона: «Знання – сила» та «Знання – влада».

2. Обдумайте і порівняйте вислови двох філософів: «Жити, значить мислити» Цицерона і «Мислю, значить, існую» Р. Декарта.

3. Напишіть філософське есе : «Бекон і Декарт про методи пізнання».

Теми доповідей і рефератів:

1. Механістична картина світу в Європі Нового часу.
2. Мислення «здорового глузду» і його філософська оцінка.
3. Концепція нової емпіричної науки Ф. Бекона.
4. Принцип універсального сумніву Р. Декарта і сучасна наука.
5. Синтез аристотелізму і картезіанства у філософії Г. Лейбніца.
6. Філософські ідеї європейського Просвітництва та їх сучасне значення.

Тема 6. Німецька класична філософія.

Мета: познайомити із характерними особливостями німецького ідеалізму та матеріалізму.

План:

1. Специфіка німецької класичної філософії.
2. Критичний ідеалізм І. Канта.
3. Суб'єктивний ідеалізм Й. Фіхте.
4. Об'єктивний ідеалізм Ф. Шеллінга.
5. Абсолютний ідеалізм Г. Гегеля.
6. Антропологічний матеріалізм Л. Фейєрбаха.
7. Історичний матеріалізм К. Маркса.
8. Основні поняття німецької філософської класики.

Тематичний словник

Розсудок – початковий рівень мислення, де оперування абстракціями відбувається у межах певної незмінної, наперед заданої схеми.

Розум – вищий рівень мислення, якому властиві творче оперування абстракціями і рефлексією та спрямованість на усвідомлення власних форм і передумов.

Ноумен – те, що досягається розумом.

Ноуменальний світ – світ, який він є насправді.

Феномен – те, що сприймається за допомогою органів чуттів.

Феноменальний світ – світ, який уявляється за допомогою органів чуттів.

Апріорі – знання, яке передуює досвіду.

Апостеріорі – знання, набуте з досвіду.

Трансцендентне – те, що виходить за межі досвіду.

Категорії – апріорні поняття.

Категорії розсудку – поняття, які організують реальність, допомагають вилучати смисл із сприйняття.

Агностицизм – вчення, яке заперечує можливість пізнання сутності речей.

Антиномія – суперечність між двома протилежними твердженнями.

Категоричний імператив – правило, яке виражає моральний обов'язок.

Тріада – ідея про тріступінчатість розвитку.

Теза – перше, вихідне поняття тріади, сформульоване у вигляді твердження.

Антитеза – протилежне тезі положення.

Синтез – об'єднання тези і антитези у певну цілісність, де дещо знищується і одночасно зберігається.

Діалектика – вчення про розвиток через розв'язання суперечності, а також сам процес розвитку – як мислення, так і буття.

Закони діалектики – принципи розвитку природи, суспільства і мислення.

Закон єдності і взаємодії протилежностей – принцип, за яким джерелом розвитку є взаємодія протилежностей.

Закон взаємного переходу кількісних змін у якісні – принцип, за яким розвиток здійснюється шляхом переходу кількісних змін у якісні.

Закон заперечення заперечення – принцип, за яким розвиток відбувається поступально, з відносним повторенням у новому елементів старого.

Абсолютна ідея – творчий початок світу.

Суб'єктивний дух – життя індивідуальної свідомості.

Об'єктивний дух – історичне життя людства в його об'єктивній закономірності.

Абсолютний дух – життя вільного духу, який досягнув абсолютну істину власного буття.

Відвласнення – віддалення людей або ідей від об'єктивної реальності, однієї форми буття від іншої.

Суспільно-економічна формація – конкретно-історичний тип суспільства, що базується на певному способі виробництва і виступає складовою соціального прогресу.

Надбудова – частина суспільно-економічної формації, яка включає в себе юридичні і політичні інститути, ідеологію, релігію і культуру.

Німецька класична філософія – філософія німецької культури кінця XVIII – середини XIX ст.

Рекомендована література

1. Петрушенко В. Л. Філософія: Курс лекцій. – Львів, 2004.
2. Хамітов Н., Гармаш Л., Крилова С. Історія філософії: Проблема людини та її меж. – К., 2000.

Навчальний тренінг

Перший рівень навчального тренінгу

Термінологічний диктант

Розсудок, розум, ноумен, ноуменальний світ, феномен, феноменальний світ, апріорі, апостеріорі, трансцендентне, категорії, категорії розсудку, агностицизм, антиномія, категоричний імператив, тріада, теза, антитеза, синтез, діалектика, закони діалектики, єдність і взаємодія протилежностей, взаємний перехід кількісних змін у якісні, заперечення заперечення, абсолютна ідея, суб'єктивний дух, об'єктивний дух, абсолютний дух, відвласнення, суспільно-економічна формація, надбудова, німецька класична філософія.

Другий рівень навчального тренінгу

Тематичний тест

1. У діяльності І. Канта виділяють такі етапи:

- а) доантропологічний і антропологічний;
- б) демократичний і постдемократичний;
- в) етичний і постетичний;
- г) докритичний і критичний;
- д) природничий і антропологічний.

2. Це неправильно, що І. Кант:

- а) висунув космологічну гіпотезу;
- б) написав «Феноменологію духу»;
- в) сформулював категоричний імператив;
- г) розглянув простір і час як апріорні форми чуттєвого споглядання;
- д) сформулював основні закони діалектики.

3. «Річ-в-собі» у І. Канта означає:

- а) закриту для інших особистість;
- б) прихований смисл речі;
- в) закон;
- г) сутність;
- д) явище.

4. «Діяти, діяти і ще раз діяти – ось у чому наше завдання!» – Ця теза була запропонована:

- а) Кантом;
- б) Фіхте;
- в) Шеллінгом;
- г) Гегелем;
- д) Фейербахом.

5. Абсолютна ідея Г. Гегеля починає розвиток:

- а) із мислення;
- б) зі свободи волі;
- в) із природи;
- г) із суспільства;
- д) із особистості.

6. Важливе місце в історії, за Г. Гегелем, займають:

- а) видатні діячі історії і культури;
- б) унікальні егоїсти, які діють задля досягнення власної мети;
- в) прості люди, які ведуть несвідомий спосіб життя;
- г) видатні релігійні діячі, які виконують дану їм в об'явленні волю Бога;
- д) історичні особистості, які реалізують загальну волю світового духу.

7. У чому вбачає Л. Фейербах основний недолік філософії Г. Гегеля?

- а) у її зайвій деталізації;
- б) у її перебільшеній логізації;
- в) у тому, що вона являє собою логізовану теологію;
- г) у її зв'язках з політикою;
- д) у її складності.

8. Для Л. Фейербаха релігія – це:

- а) вид знання;
- б) сутність людини;
- в) прояв невігластва;
- г) спосіб самопізнання;
- д) реакційна утопія.

9. За Л. Фейербахом, суспільний розвиток визначає:

- а) мислення;
- б) самосвідомість нації;
- в) любов;
- г) обов'язок;
- д) природа.

10. Базовим для будь-якого відвласнення, за К. Марксом, є:

- а) соціальна нерівність;
- б) приватна власність;
- в) відвласнена праця;
- г) ідеалістична філософія;
- д) хижацьке ставлення до природи.

Третій рівень навчального тренінгу Нетворчі і творчі запитання

1. У чому суть «коперніканського перевороту», здійсненого у філософії І. Кантом?

2. Що таке предмет і «річ-в-собі» у філософії І. Канта? Як вони співвідносяться?

3. На якій підставі І. Кант зробив висновок про непізнаваність світу?

4. У чому суть регулятивної функції розуму щодо розсудку у філософії І. Канта?

5. Що поклав в основу філософського розуміння дійсності Й. Фіхте?

6. Яке основне досягнення філософської концепції Ф. Шеллінга?

7. У чому суть основних законів діалектики, сформульованих Г. Гегелем?

8. Які, за Гегелем, основні етапи розвитку абсолютної ідеї?

9. Чому філософія Л. Фейербаха називається антропологічною?

10. Які переваги і недоліки марксистської концепції «реального гуманізму»?

Творчі завдання

1. Кому із німецьких філософів класичного періоду належить вислів: «Все дійсне розумне і все розумне дійсне»? Чи можна вважати, що у цьому судженні міститься тавтологія? Що цим судженням хотів виразити його автор?

2. Ознайомтесь із наступним міркуванням Л. Фейербаха: «Я розумію під егоїзмом любов людини до самої себе, тобто любов до людської істоти, ту любов, яка є імпульсом до задоволення і розвитку всіх тих ваблень і нахилів, без задоволення і розвитку яких людина не є справжньою, досконалою людиною і не може нею бути».

У цьому міркуванні Л. Фейербах ототожнює егоїзм і любов до себе. Чи погоджуєтесь Ви із цим ототоженням?

Теми доповідей і рефератів:

1. Проблема активності суб'єкта пізнання у філософії І. Канта.
2. Вчення І. Канта про рівні і форми пізнання.
3. Діалектика як тип світогляду у філософії Г. Гегеля.
4. Вчення Г. Гегеля про абсолютну ідею.
5. Вчення К. Маркса про суспільно-економічну формацію.
6. Вплив ідей німецької філософської класики на розвиток української філософії.

Тема 7. Західна посткласична філософія.

Мета: з'ясувати концептуальні відмінності між західною класичною та посткласичною філософією.

План:

1. Специфіка посткласичної моделі західної філософії.
2. Філософія ірраціоналізму і екзистенціалізму.
3. Філософія позитивізму і прагматизму.
4. Філософія католицизму і протестантизму.
5. Філософія структуралізму і постмодернізму.
6. Основні поняття посткласичної європейської і американської філософії.

Тематичний словник

Воля – неопояснюване прагнення до самоздійснення, просте поривання до буття

Волонтаризм – течія, яка проголошує основою світу волю.

Життя – справжня реальність, безперервний творчий процес самооновлення.

Філософія життя – напрям, який розглядає дійсність, як життя.

Надлюдина – уявлення про досконалу людину.

Екзистенція – індивідуальне існування.

Екзистенційна діалектика – вчення про розвиток особистості через розв'язання глибинних суперечностей існування.

Свобода – здатність людини діяти у відповідності зі своїми інтересами, цілями і цінностями.

Проект – спосіб реалізації свободи, який полягає у виборі життєвої долі.

Абсурд – позбавлена сенсу дія.

Екзистенціалізм – течія, яка покладає відповідальність за власне існування на кожну людину.

Лібідо – енергія сексуального бажання.

Сублімація – процес переключення лібідо у соціально значиму діяльність.

Принцип задоволення – прагнення людей від самого народження до фізичного і духовного задоволення.

Принцип реальності – уявлення про те, що бажання людей зустрічають перешкоди у вигляді зовнішніх обставин.

Психоаналіз – вчення про позасвідоме і його роль у житті людини.

Інтенція – спрямованість свідомості на об'єкт зовнішнього чи внутрішнього світу.

Феноменологія – вчення, за яким свідомості постійно притаманна інтенціональність.

Позитивне – ясне, реальне, спостережуване, корисне.

Позитивізм – напрям, який при пізнанні дійсності спирається на науку.

Верифікація – процедура встановлення істинності якого-небудь положення.

Фальсифікація – процедура, яка спростовує істинність якого-небудь положення.

Парадигма – модель постановки проблем, прийнята за основу в яких-небудь дослідженнях.

Парадигмальний зсув – сильна зміна у способі мислення і поведінки наукової спільноти чи людства в цілому, яка викликана новими фундаментальними відкриттями, що змінюють уявлення про реальність.

Прагматизм – вчення, за яким значення ідеї залежить від її практичних наслідків.

Інтерпретація – процес розкриття змісту чого-небудь..

Герменевтичне коло – принцип розуміння тексту, що базується на взаємозв'язку частини і цілого.

Розуміння – процедура виявлення смислу.

Деконструкція – практика інтерпретації тексту, яка руйнує його усталені основи і відтворює їх.

Симулякр – творчий монтаж імітованої реальності.

Логоцентризм – традиція, яка у всьому прагне знайти порядок і сенс або просто нав'язати його усьому, на що скеровується мислення людини.

Західна посткласична філософія – сучасна філософія західноєвропейської та американської культури (від сер. ХІХ ст. – до нашого часу).

Рекомендована література

1. Воронова В. Г. Філософія: Навчальний посібник. – К., 2004
2. Ярошовець В. І. Історія філософії: від структуралізму до постмодернізму. Підручник. – К., 2004.

Навчальний тренінг

Перший рівень навчального тренінгу

Термінологічний диктант

Воля, волонтаризм, життя, філософія життя, надлюдина, екзистенція, екзистенційна діалектика, свобода, проект, абсурд, екзистенціалізм, лібідо, сублімація, принцип задоволення, принцип реальності, психоаналіз, інтенція, феноменологія, позитивне, позитивізм, верифікація, фальсифікація, парадигма, парадигмальний зсув, прагматизм, інтерпретація, герменевтичне коло, розуміння, деконструкція, симулякр, логоцентризм, західна посткласична філософія.

Другий рівень навчального тренінгу

Тематичний тест

1. Ірраціоналістичну спрямованість мають ідеї:
 - а) Гегеля;
 - б) Ніцше;
 - в) Бергсона;
 - г) Вітгенштейна;
 - д) Пірса.

2. За А. Шопенгауером, воля до життя:

- а) постає тотожною розуму;
- б) діє в єдності із розумом;
- в) підпорядкована розуму;
- г) є принципово позарозумною;
- д) стимулює розум до пошуків перших засад буття.

3. Етика А. Шопенгауера є:

- а) песимістичною;
- б) оптимістичною;
- в) збалансованою оцінкою явищ життя;
- г) християнською;
- д) раціональною.

4. Ф. Ніцше розглядав волю до влади як основу:

- а) звичаєвого права;
- б) державного права;
- в) прав і свобод людини;
- г) права сильного;
- д) права на життя.

5. У галузі етики Ф. Ніцше висунув девіз:

- а) «Людина – це звучить гордо!»;
- б) «Горе слабкому!»;
- в) «Людина людині – Бог!»;
- г) «Людина людині – вовк!»;
- д) «Живи непомітно!».

6. За С. К'єркегором людина проходить такі стадії у своєму розвитку:

- а) докритичну, критичну і антропологічну;
- б) релігійну, метафізичну і позитивну;
- в) естетичну, етичну і релігійну;
- г) ствердження, заперечення і синтезу;
- д) чуття, рефлексії і рефлексії рефлексії.

7. За Ж. П. Сартром, свобода для людини – це:

- а) завоювання цивілізації;
- б) велике щастя;
- в) власний тягар;
- г) недосяжна мрія;
- д) міфічна ідея.

8. Заслуга З. Фрейда полягає у тому, що він:

- а) підпорядкував несвідоме свідомому;
- б) вперше вжив поняття несвідомого;
- в) завдяки відкриттю несвідомого суттєво ускладнив розуміння чинників людської поведінки;
- г) ініціював розгортання сексуальної революції;
- д) завдяки відкриттю несвідомого зміг пояснити багато явищ культури.

9. За вченням О. Конта, розвиток людського суспільства проходить послідовно три стадії:

- а) міфологічну – філософську – позитивну;
- б) теологічну – метафізичну – позитивну;
- в) релігійну – позитивну – натуралістичну;
- г) філософську – позитивну – релігійну;
- д) натуралістичну – метафізичну – позитивну.

10. Вихідна позиція неотомізму може бути охарактеризована як:

- а) сперечання розуму і віри;
- б) симфонія розуму і віри;
- в) взаємодоповнення релігії і науки;
- г) несумісність релігії і науки;
- д) підпорядкування релігії науці.

Третій рівень навчального тренінгу

Нетворчі і творчі запитання

1. Чим класичні моделі філософії відрізняються від некласичних?
2. Чим відрізняється ірраціоналістично орієнтована філософія від раціоналістичної?
3. У чому суть концепції «воля замість розуму» в некласичній філософії?
4. Як розуміють відмінності між річчю-в-собі і явищем І.Кант та А.Шопенгауер?
5. Що сприяло появі «філософії життя» та які її характерні риси?
6. Чи є екзистенційна філософія гуманістичною?
7. Як співвідноситься свідоме і несвідоме у фрейдизмі і неофрейдизмі?
8. Що таке наука за О. Контом і в чому полягає головне її призначення?
9. Що таке верифікація і фальсифікація знання?
10. У чому суть неопозитивістської теорії істини?

Творчі завдання

1. Одним із девізів позитивістів є фраза: «Фізика, бійся метафізики!» Як Ви розумієте смисл цього вислову? Чи погоджуєтесь Ви з ним?
2. Ф. Ніцше стверджував, що «істина – це корисна брехня». Як Ви розумієте цей парадоксальний вислів?
3. Поясніть зміст тези М.Гайдегера: «Людське буття від початку є герменевтичне».

Теми доповідей і рефератів:

1. Концепція людини та її свободи у філософії екзистенціалізму.
2. Проблема переоцінки цінностей у філософії Ф. Ніцше.
3. Свобода як умова розвитку науки.
4. Науковий метод і наукова раціональність як історичні феномени.
5. Філософія і концептуальний апарат науки.
6. Діалектичний матеріалізм і неопозитивізм.

Тема 8 Філософські традиції України.

Мета: дати уявлення про традиції і тенденції розвитку української філософської думки.

План:

1. Специфіка української філософії.
2. Проблема людини.
3. Проблема історії.
4. Проблема пізнання.
5. Проблема буття.
6. Основні поняття філософії України.

Тематичний словник

Теїстичність – зв'язок української філософської думки із історичним християнством.

Екзистенційність – зорієнтованість на неповторність людського існування.

Антеїзм – наголошення на спорідненості людини і світу.

Барокальність – зосередженість на духовному вдосконаленні, пов'язаному із глибокою релігійністю.

Любов – найглибше відчуття повноти особистісного буття.

Споріднена праця – праця за покликанням, яка приносить радість і задоволення.

Істинна людина – людина, яка звільнилась від власного егоїзму і навчилася любити себе й інших.

Теофікація – створення істинної людини.

Кардіогносія – самопізнання людини.

Український кордоцентризм – концепція ірраціонального гуманізму.

Аскетизм – вчення, яке проголошує крайнє обмеження потреб людини, відмову від життєвих благ.

Конкордизм – концепція досягнення щастя через злагоду із самим собою та іншими людьми.

Українська ідея – національний ідеал українського народу, який визначає мету і завдання його історичного поступу.

Культуроцентризм – ідея провідної ролі культури в національній історії українського народу.

Богопізнання – процес осягнення людиною Бога як вищої істоти і цінності буття.

Правда замість істини – принцип, за яким кінцевою метою пізнання є не безособове об'єктивне знання, а особистісне відчуття сенсу власного буття.

Аптитетика – метод зведення суперечливих тверджень, жодному з яких неможливо надати переваги.

Екзегетика – мистецтво тлумачення текстів Святого Письма.

Мікрокосм – людина, малий світ.

Макрокосм – Всесвіт, великий світ.

Біблія – символічний світ.

Видима натура – матеріальний світ.

Невидима натура – Бог.

Ноосфера – сфера яка містить штучні утворення людського розуму.

Історія української філософії – процес розвитку української філософської думки.

Українська філософія – філософська думка, присутня в різних феноменах української культури.

Рекомендована література

1. Горбач Н. Я. Специфіка української філософії. – Львів, 2006.
2. Горський В. С., Кислюк А.В. Історія української філософії. Підручник. – К., 2004.
3. Возняк С., Голянич М., Москаленко Ю. Філософська думка України: імена та ідеї. – Івано-Франківськ, 2003.

Навчальний тренінг
Перший рівень навчального тренінгу
Термінологічний диктант

Теїстичність, екзистенційність, антеїзм, барокальність, любов, споріднена праця, істинна людина, теофікація, кардіогносія, український кордоцентризм, аскетизм, конкордизм, українська ідея, культуроцентризм, Богопізнання, правда замість істини, антитетика, екзегетика, мікрокосм, макрокосм, Біблія, видима натура, невидима натура, ноосфера, історія української філософії, українська філософія.

Другий рівень навчального тренінгу
Тематичний тест

1. Українська філософія є явищем:
 - а) світової філософії;
 - б) європейської філософії;
 - в) переважно внутрішньокультурним;
 - г) регіональним;
 - д) загальнодержавним.
2. Національна специфіка філософського мислення виявляється:
 - а) у відданості філософа національній ідеї;
 - б) у методі дослідження;
 - в) у способі побудови філософського знання;
 - г) у формі вияву філософської думки;
 - д) у національній належності філософа.
3. Основним тематичним колом філософської думки Київської Русі є співвідношення:
 - а) людина – природа;
 - б) людина – людина;
 - в) людина – Всесвіт;
 - г) людина – Бог;
 - д) людина – нація.
4. Основним тематичним колом філософії українського бароко є співвідношення:
 - а) людина - людина;
 - б) людина – нація;
 - в) людина – природа;
 - г) людина – Бог;
 - д) людина – Всесвіт.

5. Основним тематичним колом філософії українського романтизму є співвідношення:
 - а) людина – Бог;
 - б) людина – Всесвіт;
 - в) людина – природа;
 - г) людина – нація;
 - д) людина – людина.
6. Професійна філософія вперше виникає в Україні:
 - а) в монастирях і монастирських школах;
 - б) в університетах;
 - в) у християнських братських школах;
 - г) в Києво-Могилянській академії;
 - д) завдяки діяльності Г. Сковороди.
7. «Правда замість істини» – умовне позначення сутності гносеологічних поглядів:
 - а) філософів Київської релігійно-філософської школи;
 - б) професорів Києво-Могилянської академії;
 - в) представників Кирило-Мефодіївського братства;
 - г) мислителів Київської Русі;
 - д) представників школи «логіки наукового пізнання».
8. На українську філософію неокласичного періоду мали значний вплив ідеї:
 - а) позитивізму;
 - б) російського космізму;
 - в) філософії життя і екзистенціалізму;
 - г) неокантіанства;
 - д) соціалізму.
9. В один і той же час жили:
 - а) І. Вишенський – М. Смотрицький;
 - б) П. Могила – П. Куліш;
 - в) Г. Сковорода – І. Котляревський;
 - г) І. Франко – П. Юркевич;
 - д) Д. Чижевський – В. Липинський.
10. Близькими були ідеї таких українських мислителів:
 - а) М. Костомарова – П. Куліша;
 - б) П. Юркевича – В. Лесевича;
 - в) М. Зібера – В. Зеньковського;

- г) І. Франка – М. Драгоманова;
- д) В. Вернадського – М. Грушевського.

Третій рівень навчального тренінгу

Нетворчі і творчі запитання

1. Яким чином виникла філософія в Україні?
2. З якого часу і чому слід починати відлік історії української філософії?
3. Які періоди можна виділити в історії української філософії?
4. Яку концепцію історії української філософії запропонував Д. Чижевський?
5. Які особливості і характерні риси властиві українській філософії?
6. Яке місце займає українська філософія в історії світової філософії?
7. Чи можуть бути об'єктом вивчення української філософії твори мислителів, які за етнічною приналежністю не є українцями або котрі писали свої твори не українською мовою, проживали за межами України?
8. Що являє собою традиція кордоцентризму в українській філософії?
9. Які основні проблеми української ідеї вирішує українська філософія та на які напрями вона поділяється?
10. Яку роль відіграє українська філософія у розвитку національної свідомості українського народу?

Творчі завдання

1. Часто підкреслюють: «Сковорода – це український Сократ». Зробіть порівняльну характеристику цих двох мислителів і з'ясуйте, що у них було спільного, а що відмінного?
2. Сковорода заповів написати після його смерті таку епітафію: «Світ ловив мене, але не спіймав». Що, на Вашу думку, в житті Г. Сковороди можна використовувати як приклад, а що – ні?

Теми доповідей і рефератів:

1. Національна специфіка української філософії в контексті світової історії.
2. Християнство і філософія у Київській Русі.

3. Філософські ідеї українських гуманістів та їх сучасне значення.
4. Новаторський характер філософії Г. Сковороди.
5. Національний характер філософії І. Франка.
6. Д. Чижевський як засновник історії української філософії.

Змістовний модуль 2. Систематична філософія.

Тематична структура змістовного модуля.

Тема 9 Філософська антропологія і філософія особистості.

Мета: познайомити із філософією людини і особистості.

План:

1. Людська реальність та її межі.
2. Антропологічні характеристики людської реальності.
3. Проблема походження людської реальності.
4. Поняття і предмет філософської антропології.
5. Людська реальність і людська особистість.
6. Поняття і предмет філософії особистості.

Тематичний словник

Людська реальність – людина, людське існування.

Людина – поняття, яке характеризує якості, властиві усьому людському роду.

Природа людини – базові потреби людини.

Сутність людини – глибинні, специфічні, суто людські якості, які зовні виявляються в природі людини.

Індивід – поняття, яке позначає окрему людину.

Індивідуальність – поняття, яке виражає неповторну своєрідність людини.

Особистість – поняття, яке позначає людину як суспільну істоту.

Самість – внутрішній центр особистості.

Соціалізація особистості – процес формування соціальних якостей людини.

Творчість – діяльність людини, яка приводить до якісно нових результатів.

Антропогенез – процес виникнення і розвитку людини.

Антропосоціогенез – процес походження людини як суспільної істоти.

Антропокосмізм – концепція, за якою людина, її думка і діяльність є основним чинником світової еволюції.

Антроподицея – виправдання людини як носія сутності, закладеної Богом під час творіння.

Антропологізм – принцип, за яким вчення про сутність людини повинно бути покладене в основу всієї системи філософських і наукових знань.

Антропологічна філософія – філософська система, побудована у відповідності з антропологічним принципом.

Філософська антропологія – вчення про людину, її природу і сутність.

Метаантропологія – вчення про повсякденне, межове і позамежове буття людини.

Антропософія – вчення про сенс появи людини у світі, її світове призначення.

Філософія особистості – філософське дослідження людської особистості.

Аксіологія – вчення про цінності.

Цінність – те, що має значення.

Ціннісні орієнтації – оцінювання людиною навколишньої дійсності та орієнтації в ній.

Рекомендована література

1. Головка Б. Я. Філософська антропологія. – К., 1997.
2. Табачковський В. Г., Булатов М. О., Хамітов Н. В. Філософія: світ людини. Курс лекцій. – К., 2003.

Навчальний тренінг

Перший рівень навчального тренінгу

Термінологічний диктант

Людська реальність, людина, природа людини, сутність людини, індивід, індивідуальність, особистість, самість, соціалізація особистості, діяльність, творчість, антропогенез, антропосоціогенез, антропокосмізм, антропологічна філософія, філософська антропологія, метаантропологія, антропософія, філософія особистості, аксіологія, цінність, ціннісні орієнтації.

Другий рівень навчального тренінгу

Тематичний тест

1. Поняття «людина» фіксує:
 - а) унікальну здатність людини бути розумною;
 - б) особливий вид живих істот;
 - в) те, чим людина відрізняється від усього іншого;
 - г) те, що є спільним для великої кількості індивідів;
 - д) здатність поставати суб'єктом діяльності
2. У структуру людини як живої системи сьогодні не включається:
 - а) психічне;
 - б) соціальне;
 - в) природне;
 - г) технічне;
 - д) ідеальне.
3. Що робить природу світом для людини?
 - а) те, що вона є основою для її фізичного існування;
 - б) самоствореність і самооновлення природи;
 - в) той факт, що людина вийшла із природи;
 - г) притаманна природі доцільність;
 - д) багатоманітність природи.
4. Сутність людини:
 - а) закодована в генах і передається через спадковість при народженні людини;
 - б) є сукупністю всіх соціальних відносин;
 - в) твориться самим індивідом в процесі його життя і діяльності;
 - г) залежить від Божої благодаті;
 - д) є клубком суперечливих бажань і тенденцій.
5. Людина з точки зору філософії – це:
 - а) суб'єкт культури;
 - б) продукт обставин;
 - в) образ і подоба Бога;
 - г) ступінь розвитку «царства природи»;
 - д) мисляча річ.
6. Особистістю можна назвати:
 - а) будь-яку соціалізовану людину;
 - б) особливу, переважно видатну людину;
 - в) людину, що виконує певні важливі соціальні функції;

г) людину, що відрізняє себе від усіх інших людей та усвідомлює свою особливість;

д) людину, що наділена в суспільстві особливими повноваженнями.

7. Із співвідношення понять «людина» та «індивід» можна зробити висновки:

а) все те, що притаманне людині, є в індивіді;

б) все те, що наявне в індивіді, постає властивостями людини;

в) поняття «людина» включає риси, що є спільними для великої кількості індивідів;

г) поняття «індивід» характеризує соціальне, поняття «людина» – біологічне;

д) індивід виявляє загальні родові риси людини унікальним чином.

8. Які з понять найбільш повно виражають суть свободи?

а) свобода волі;

б) відвласнення;

в) рівність;

г) відповідальність;

д) необхідність.

9. Поняття «свобода» в загальному плані передбачає:

а) усвідомлену необхідність;

б) відсутність необхідності;

в) відкидання необхідності;

г) відсутність будь-яких перешкод для дії;

д) відсутність суперечностей між намірами та їх виконанням.

10. Відповідальність людини за свої вчинки можлива тільки при наявності:

а) вибору;

б) вини;

в) свавілля;

г) нездоланної сили;

д) необхідності.

Третій рівень навчального тренінгу

Нетворчі і творчі запитання

1. Як Ви розумієте природу, сутність і призначення людини?

2. Чи можливо виробити завершене, вичерпне уявлення про людину?

3. Чи є випадковим порядок переліку понять «людина – індивід – особистість – індивідуальність»?

4. У чому полягає основна відмінність між індивідом та індивідуальністю?

5. Чи є культура причиною трансформації людини в біологічно неповноцінну істоту?

6. У якому співвідношенні знаходиться в людині природне, соціальне, персональне і трансцендентальне?

7. Яка роль парадигми діяльності у розумінні людини?

8. Чому праця людини безпосередньо пов'язана з мисленням?

9. Як можна пояснити здатність особистості до самовладності і самовизначення?

10. У чому полягає сутність свободи? Як вона пов'язана з відповідальністю?

Творчі завдання

1. Проаналізуйте наведені визначення сутності людини:

а) «Людина – це істота політична» (Аристотель);

б) «Людина – це тварина, здатна виготовляти знаряддя праці» (Б. Франклін);

в) «Людина – це ансамбль суспільних відносин» (К. Маркс);

г) «Людина – це не статичний центр світу, як вона вважає, а стержень та вершина еволюції» (П. Тейяр де Шарден);

Які з визначень, на Вашу думку, найкраще описують сутність людини?

2. Як слід розуміти наступне висловлювання Е. Фромма: «Я вірю, що кожна людина представляє все людство. Всі ми святі і грішники, але ні один не переважає іншого і не суддя йому. Всі ми прозріли разом з Буддою, всіх нас розіп'яли на хресті разом з Христом, і всі ми вбивали і грабували разом з Чингізханом, Сталіном і Гітлером»?

3. Ж.-П. Сартр стверджував: «Пекло – це інші...». Як, на Вашу думку, він ставився до проблеми взаємодії індивіда і суспільства?

Теми доповідей і рефератів:

1. Проблема виникнення людини в її сучасному окресленні.

2. Людина як істота, яка вибирає.

3. Людське існування та його сенс.

4. Ідеал людяності і цінності людського життя.

5. Уявлення про досконалу людину в різних культурах.

6. Людина як істота, яка трансцендує.

Тема 10 Соціальна філософія та філософія історії.

Мета: познайомити із філософією суспільства й історії.

План:

1. Соціальна реальність.
2. Соціальні структури.
3. Суспільство як соціальна система.
4. Поняття і предмет соціальної філософії.
5. Суспільство як соціальний процес.
6. Лінійні і циклічні моделі історії.
7. Суб'єкт і смисл історії.
8. Поняття і предмет філософії історії.

Тематичний словник

Соціальне – суспільне існування.

Соціальна реальність – реальність відносин, які створені людьми в суспільстві.

Соціальна структура – ієрархічно та функціонально організоване суспільне життя.

Соціальна група – люди, які постійно взаємодіють між собою.

Рід – соціальна група, кровноспоріднених родичів.

Плем'я – декілька взаємодіючих соціальних груп кровноспоріднених родичів.

Етнос – соціальна група, яка складається з людей, об'єднаних усвідомленням своєї генетичної лінії.

Нація – соціальна група, яку утворюють люди, об'єднані усвідомленням своєї приналежності до національної культури.

Клас – соціальна група, яка характеризується доходом, освітою, владою і престижем.

Соціальний інститут – велика сфера суспільного життя, організована задля задоволення фундаментальних потреб людей.

Сім'я – соціальний інститут, який об'єднує людей в малі соціальні групи задля спільного вирощування та виховання дітей.

Економіка – соціальний інститут, який організовує виробництво, розподіл і споживання товарів і послуг.

Політика – соціальний інститут, який розподіляє владу, визначає мету розвитку суспільства і виробляє рішення.

Релігія – соціальний інститут, який включає вірування і ритуали, засновані на уявленні про сакральне.

Соціальна організація – соціальна група, створена для реалізації спільних цілей за допомогою раціональних засобів.

Держава – соціальна організація, яка володіє верховною владою на певній території.

Право – інститут регулювання соціальних відносин.

Соціальна роль – поведінка, яка очікується від людини з певним соціальним статусом.

Соціальний статус – соціальна позиція, яку займає людина в суспільстві.

Суспільство – люди, які взаємодіють на певній території і мають спільну культуру.

Соціальна система – цілісне утворення, основним елементом якого є люди, їх зв'язки, взаємодії та відносини.

Ідеологія – система, яка стверджує певні факти і цінності.

Хибна свідомість – пояснення соціальних проблем не вадами суспільства, а недоліками людей.

Соціальна філософія – філософське дослідження суспільного життя.

Історичний процес – послідовна зміна станів суспільства.

Суб'єкт історії – джерело історичної активності.

Прогрес – поступальний рух від нижчого до вищого, від простого до складного.

Регрес – перехід від вищих, високоорганізованих форм до нижчих, малоорганізованих.

Формація – етап суспільного розвитку, в основі якого лежить певний спосіб виробництва.

Цивілізація – рівень розвитку матеріального і духовного життя людей у певних просторових і часових межах.

Культура – процес і результат освоєння людиною світу.

Європоцентризм – панування європейських культурних взірців.

Філософія історії – філософське осмислення історичного процесу.

Рекомендована література

1. Андрущенко В.П., Михальченко М.І. Сучасна соціальна філософія: Курс лекцій. – К., 1996.
2. Ларіонова В.К. Філософія релігії. – Івано-Франківськ, 2004.
3. Ящук Т.І. Філософія історії: Курс лекцій. – К., 2004.

Навчальний тренінг
Перший рівень навчального тренінгу
Термінологічний диктант

Соціальне, соціальна реальність, соціальна структура, соціальна група, рід, плем'я, етнос, нація, клас, соціальний інститут, сім'я, економіка, політика, релігія, соціальна організація, держава, право, соціальна роль, соціальний статус, суспільство, соціальна система, ідеологія, хибна свідомість, соціальна філософія, історичний процес, суб'єкт історії, прогрес, регрес, формація, цивілізація, культура, європоцентризм, філософія історії.

Другий рівень навчального тренінгу
Тематичний тест

1. Позиція, за якою людські якості зумовлені виключно соціальними чинниками, називається:

- а) тоталітаризмом;
- б) ідеологізмом;
- в) соціологізмом;
- г) лібералізмом;
- д) етатизмом.

2. Соціальна стратифікація – це:

- а) набір соціальних статусів особистості;
- б) поділ суспільства на класи;
- в) складна неусталена структура в суспільстві;
- г) поділ людей на соціальні групи в залежності від вибору професії;
- д) процес поділу людей на соціальні верстви.

3. У систему регуляторів соціальних відносин входять:

- а) інформація;
- б) мораль;
- в) релігія;
- г) праця;
- д) традиції і звичаї.

4. Що є критерієм історичного прогресу в теорії стадій росту?

- а) стан моралі;
- б) раціональне мислення;
- в) спосіб виробництва;
- г) рівень демократизму в державі;
- д) науково-технічний прогрес.

5. Який елемент, головним чином, визначає зміст формації?

- а) економічний базис;
- б) надбудова;
- в) рівень і характер розвитку продуктивних сил;
- г) класовий склад і соціальна структура;
- д) пануюча ідеологія.

6. Які з перелічених понять не є основними для формаційного підходу до осмислення історії?

- а) капіталізм;
- б) феодалізм;
- в) азійський спосіб виробництва;
- г) традиційне суспільство;
- д) постіндустріальне суспільство.

7. Як Ви розумієте об'єктивний характер історичного процесу?

- а) історія розвивається сама по собі, і людина не може її змінити;
- б) всі події в історії здійснюються відповідно до суворої необхідності, яка виключає всі випадковості;
- в) людина сама творить свою історію, її діяльність не підпорядкована об'єктивним законам;
- г) хід історії є результатом організованих і свідомих зусиль найбільш видатних представників людства;
- д) людина – це іграшка в руках стихійних сил природи і суспільства.

8. Що таке цивілізація з точки зору системності?

- а) сукупність предметів матеріальної культури;
- б) суспільство, розвиток якого визначається технікою;
- в) суспільство, яке має специфічну культуру;
- г) надкультурне утворення, зв'язане єдиними принципами життєвого укладу;
- д) сучасна світова культура.

9. Розвиток цивілізації визначається:

- а) поступовим прогресом;
- б) пасіонарними поштовхами;
- в) викликом – відповіддю;
- г) біологічною свідомістю;
- д) деконструкцією.

10. Чим викликана криза сучасної цивілізації?

- а) розвитком науки;

- б) відсутністю раціональної стратегії розвитку суспільства;
- в) дефектами соціальної системи;
- г) демографічними проблемами;
- д) науково-технічним прогресом.

Третій рівень навчального тренінгу Нетворчі і творчі запитання

1. Що відрізняє суспільство як систему від інших систем?
2. Які існують сфери життя суспільства? Якими науками вони вивчаються?
3. Якою є структура суспільства як соціальної системи?
4. Яка роль соціальних інститутів у житті людини?
5. Які є теоретичні моделі суспільства в соціальній філософії й у чому полягають відмінності між ними?
6. Які джерела, рушійні сили та фактори суспільного процесу?
7. Що слід розуміти під статикою суспільства та його динамікою?
8. Які основні соціальні наслідки науково-технічного прогресу?
9. Як співвідносяться формаційний і цивілізаційний підходи до історичного процесу в контексті сучасної філософії?
10. Чи має історія людства свою мету? Якщо має, то якими повинні бути засоби її досягнення?

Творчі завдання

1. Як Ви розумієте вислів Е.Гіденса: «Якби в суспільстві не було культури, ми не могли б спілкуватися один з одним»?
2. Прокоментуйте тезу Е.Дюркгейма: «Релігія – найбільш первісна зі всіх соціальних явищ. Саме з неї шляхом послідовних трансформацій виникли всі інші прояви колективної діяльності: право, мораль, мистецтво, наука, політичні форми і т.д. В принципі все релігійне».
3. Наведіть приклади прогресивного та регресивного розвитку з історії людства, цивілізацій, етносів і націй.

Теми доповідей і рефератів:

1. Соціальні норми як фактор впливу суспільства на особистість.
2. Роль традицій у соціальному відтворенні.
3. Ідея кінця історії.
4. Принцип зарахування до цінностей історії.

5. Теорія цивілізацій і концепція сучасної світової цивілізації.
6. Теорія суспільно-економічних формацій і реалії сучасного історичного процесу.

Тема 11 Гносеологія і епістемологія.

Мета: познайомити із основними проблемами і поняттями гносеології і епістемології.

План:

1. Пізнання і реальність.
2. Типи, рівні і форми пізнання.
3. Теорія істини, її критерії.
4. Наукове знання, його типологія.
5. Рівні і форми наукового пізнання.
6. Методи наукового пізнання.
7. Ріст наукового знання.
8. Поняття і предмет гносеології та епістемології.

Тематичний словник

Пізнавальне відношення – відношення між суб'єктом і об'єктом пізнання.

Суб'єкт пізнання – той, хто пізнає.

Об'єкт пізнання – те, що пізнається.

Пізнавальна діяльність – взаємодія суб'єкта і об'єкта пізнання.

Знання – інформація про деякий предмет.

Пізнавальні позиції – оцінки можливостей людського пізнання.

Гносеологічний оптимізм – позиція, за якою світ пізнаваний і людське пізнання не знає меж.

Агностицизм – позиція, за якою світ непізнаваний і людське пізнання має межу.

Скептицизм – позиція, яка заперечує можливість будь-якого пізнання взагалі.

Чуттєве пізнання – безпосередня взаємодія суб'єкта і об'єкта пізнання.

Відчуття – фіксація окремих властивостей предметів і явищ внаслідок їх безпосереднього впливу на органи чуттів.

Сприйняття – цілісне віддзеркалення предметів і явищ при їх безпосередньому впливі на органи чуттів.

Уявлення – наочний образ предмета або явища, який не впливає у даний момент на органи чуттів, але впливав на них раніше.

Раціональне пізнання – опосередкована взаємодія суб'єкта і об'єкта пізнання.

Поняття – слово або словосполучення, яке виражає суттєві ознаки предметів.

Судження – розповідне речення, в якому розкривається зв'язок між предметом і його ознакою через ствердження або заперечення.

Вивід – зв'язок розповідних речень, у яких зафіксований перехід від відомого знання до нового судження.

Істина – відповідність знання дійсності.

Об'єктивна істина – істина, зміст якої не залежать від суб'єкта пізнання.

Конкретна істина – істина, зміст якої обумовлений властивостями досліджуваного предмета.

Абсолютна істина – повне, вичерпне знання про предмет.

Відносна істина – неповне, умовне, наближене, незавершене знання про предмет.

Догматизм – визнання тільки абсолютної істини.

Релятивізм – визнання лише відносної істини.

Омана – невірне, викривлене, ілюзорне відтворення дійсності.

Критерій істини – спосіб, за допомогою якого можна з'ясувати, чи є дана інформація істинною.

Логічний критерій істини – логічна несуперечливість істинного знання.

Практичний критерій істини – підтвердження істинності знання в практичній і духовній діяльності людей.

Практика – цілеспрямована предметна діяльність, спрямована на перетворення дійсності.

Правда – істинні знання, підтвержені на практиці.

Неправда – навмисне зведення явно невірних уявлень до істини.

Наука – узагальнене, систематизоване і підтвержене фактами знання.

Емпіричне пізнання – чуттєве пізнання безпосередньо даної дійсності.

Теоретичне пізнання – раціональне пізнання абстрактних моделей дійсності.

Сцієнтизм – позиція, за якою природничі науки позитивно вплинули на розвиток культури.

Антисцієнтизм – позиція, яка заперечує позитивні наслідки впливу науки і техніки на розвиток культури.

Гносеологія – загальна теорія пізнання.

Епістемологія – теорія наукового пізнання.

Рекомендована література

1. Петрушенко В.Л. Філософія: курс лекцій. – Львів, 2004.
2. Скотний В.Г. Філософія: історичний і систематичний курс. – К., 2005.

Навчальний тренінг

Перший рівень навчального тренінгу

Термінологічний диктант

Пізнавальне відношення, суб'єкт пізнання, об'єкт пізнання, пізнавальна діяльність, знання, пізнавальні позиції, гносеологічний оптимізм, агностицизм, скептицизм, чуттєве пізнання, відчуття, сприйняття, уявлення, раціональне пізнання, поняття, судження, вивід, істина, об'єктивна істина, конкретна істина, абсолютна істина, відносна істина, догматизм, релятивізм, омана, критерій істини, логічний критерій істини, практичний критерій істини, практика, правда, неправда, наука, емпіричне пізнання, теоретичне пізнання, сцієнтизм, антисцієнтизм, гносеологія, епістемологія.

Другий рівень навчального тренінгу

Тематичний тест

1. Пізнання як людська здатність – це:
 - а) продукування інформації;
 - б) взаємодія суб'єкта і об'єкта пізнання;
 - в) прагнення оволодіти дійсністю;
 - г) збереження важливої інформації;
 - д) вміння і навички у певній сфері діяльності.
2. Суб'єкт пізнання в сучасній гносеології – це:
 - а) абстрактний індивід;
 - б) реальний вчений чи філософ;
 - в) комп'ютер;
 - г) дослідницький колектив;
 - д) наукові прилади.
3. У сучасній гносеології об'єкт пізнання:
 - а) існує «сам по собі»;
 - б) передує суб'єкту та визначає його;
 - в) є похідним від суб'єкта;
 - г) залежить від концептуальної системи суб'єкта;
 - д) постає частиною суб'єкта.

4. Яке пізнання засноване на відчутті?

- а) чуттєве пізнання;
- б) логічне пізнання;
- в) інтуїтивне пізнання;
- г) містичне пізнання;
- д) образне пізнання.

5. Відзначте форми, в яких здійснюється раціональне пізнання:

- а) уявлення;
- б) судження;
- в) сприйняття;
- г) вивід;
- д) поняття.

6. Оскільки істина не залежить від суб'єкта пізнання, то вона:

- а) абстрактна;
- б) конкретна;
- в) об'єктивна;
- г) абсолютна;
- д) відносна.

7. Поняття, яке перебуває у відношенні протилежності до істини:

- а) стереотип;
- б) судження;
- в) неправда;
- г) упередження;
- д) омана.

8. Серед сучасних концепцій істини відсутня:

- а) когерентна;
- б) кореспондентна;
- в) конвенціональна;
- г) системна;
- д) прагматична.

9. До методів емпіричного пізнання належать:

- а) метод аналогії;
- б) метод спостереження;
- в) метод опису;
- г) метод моделювання;
- д) метод порівняння.

10. До методів теоретичного пізнання зараховують:

- а) сприйняття, уявлення, інтуїцію;
- б) спостереження, вимірювання, експеримент;
- в) екзегетику, мантику, семантику;
- г) аналіз, синтез, індукцію, дедукцію;
- д) аксіоматику, гіпотетично-дедуктивні побудови, системно-структурний аналіз.

Третій рівень навчального тренінгу

Нетворчі і творчі запитання

1. Чим відрізняється пізнання від знання?
2. Чи приречена людина на пізнання?
3. Що таке об'єкт і суб'єкт пізнання?
4. Чи тотожні поняття «об'єктивна реальність» і «об'єкт пізнання»?
5. У яких формах здійснюється чуттєве пізнання і в яких – раціональне?
6. Для чого в пізнавальній діяльності необхідне поняття істини?
7. Чи існує об'єктивна істина поза людиною, поза її свідомістю самостійно?
8. Чим обумовлена конкретність істини і в чому полягає її суть?
9. Чому омана є постійним супутником істини в процесі пізнання?
10. Завдяки яким своїм суттєвим характеристикам саме практика є основним критерієм істини?

Творчі завдання

1. Який смисл вкладено у слова Й. Гете «Око зобов'язане буттям своїм сонцю» та академіка С.Вавилова «Око не можна зрозуміти, не знаючи сонця». Чи є тут суперечність?
2. Проаналізуйте твердження сучасного російського філософа О.Суворова: «Релігія стверджує, що існує лише одна річ, яка рівнозначна вічності і має в ній смисл – це любов. Насправді ж ця річ – пізнання». Чи погоджуєтесь Ви з тим, що сила пізнання є більшою, ніж сила любові?

Теми доповідей і рефератів:

1. Людина і пізнання.
2. Істина і життєва правда.
3. Істина і омана у сучасній науці.
4. Проблеми критеріїв істини у сучасній філософії.

5. Практика в системі категорій сучасної філософії.
6. Концепція і теорія як форми наукового пізнання.

Тема 12 Онтологія і феноменологія

Мета: познайомити з основними проблемами і поняттями онтології та феноменології.

План:

1. Антропологічні виміри буття.
2. Динамічна організація буття.
3. Атрибутивна модель матеріального буття.
4. Світоглядний сенс онтології.
5. Структурна модель духовного буття.
6. Світоглядний сенс феноменології.

Тематичний словник

Світ – усе існуюче, взяте в цілому.

Реальність – те, що існує насправді.

Об'єктивна реальність – матерія.

Суб'єктивна реальність – свідомість.

Матерія – чуттєвий, речовий початок, першооснова матеріально-го буття.

Речовина – те, що має масу спокою.

Поле – те, що не має маси спокою.

Свідомість – ідеальний початок, першооснова духовного буття.

Індивідуальна свідомість – духовний світ однієї людини.

Суспільна свідомість – духовний світ суспільства в цілому.

Буття – реальність, що існує об'єктивно, незалежно від людини.

Небуття – щось неіснуюче, те, чого немає.

Рух – будь-яка зміна, перехід з одного стану в інший.

Спокій – тип руху, в якому відсутня якісна зміна.

Розвиток – тип руху, в якому присутня якісна зміна.

Явище – зовнішні властивості об'єкта.

Сутність – внутрішня, прихована основа об'єкта.

Річ – явище, яке існує в просторі.

Процес – явище, яке існує в часі.

Простір – система відношень, якій властиві протяжність і об'єм.

Час – система відношень, якій властиві тривалість і послідовність.

Якість – характеристика явища, яка визначається його властивостями і субстратом.

Кількість – характеристика явища, яка визначається набором множин і величин.

Міра – конкретна межа існування явища у певній якості.

Система – ціле, яке утворене з пов'язаних між собою частин.

Елемент – неподільна складова частина в межах системи.

Структура – зв'язок між елементами системи.

Причина – явище, яке викликало інше явище.

Наслідок – явище, яке зумовлено іншим явищем.

Необхідність – зв'язок між явищами, який визначається основними, суттєвими причинами.

Випадковість – зв'язок між явищами, який визначається побічними, несуттєвими чинниками.

Антропний принцип – принцип, за яким людина бачить світ таким, яким він є.

Онтологія – вчення про буття як основу суцього.

Феноменологія – вчення про свідомість як специфічний регіон буття.

Рекомендована література

1. Горлач М.І., Кремень М.Г., Рибалко В.К. Філософія: Підручник. – Харків, 2001.
2. Гусев В.І. Вступ до метафізики: Навч. посібник. – К., 2004.

Навчальний тренінг

Перший рівень навчального тренінгу

Термінологічний диктант

Світ, реальність, об'єктивна реальність, суб'єктивна реальність, матерія, речовина, поле, свідомість, індивідуальна свідомість, суспільна свідомість, буття, небуття, рух, спокій, розвиток, явище, сутність, річ, процес, простір, час, якість, кількість, міра, система, елемент, структура, причина, наслідок, необхідність, випадковість, антропний принцип, онтологія, феноменологія.

Другий рівень навчального тренінгу

Тематичний тест

1. Яке з визначень буття правильне?
 - а) буття – це світ;
 - б) буття – це матерія;
 - в) буття – це природа;
 - г) буття – це все існуюче;
 - д) буття – це все, що існує об'єктивно.
2. Яке з визначень матерії є філософським?
 - а) матерія – це все, що має масу і енергію;
 - б) матерія – це інобуття абсолютної ідеї;
 - в) матерія – це все, що складається з атомів;
 - г) матерія – це сукупність відчуттів;
 - д) матерія – це об'єктивно-реальне буття.
3. З'ясуйте світоглядну позицію, яка лежить в основі визначення матерії:
 - а) матерія – це все, що нас оточує і не залежить від нас;
 - б) все побудоване з матерії;
 - в) матерія – це атоми і порожнеча;
 - г) матерія – це постійна можливість відчуттів;
 - д) матерія – це реальність.
4. Яке визначення простору є філософським?
 - а) простір – це безкінечна протяжність, яка вміщує в себе всю матерію;
 - б) простір – це форма існування матеріальних об'єктів, якій властиві протяжність і співіснування;
 - в) простір – це загальне зовнішнє буття тіл, створене Богом разом з матерією;
 - г) простір – це не реальність світу явищ, а спосіб, яким люди сприймають речі;
 - д) простір – це система відношень, якій властиві протяжність і об'єм.
5. Яке визначення часу є філософським?
 - а) час існує не в самих речах, а лише в мисленні людей;
 - б) час – плинна реальність, в якій все виникає і зникає;
 - в) час – форма існування матеріальних об'єктів, якій властиві послідовність і процесуальність;
 - г) час – система відношень, якій властиві послідовність і тривалість;
 - д) час – загальна зовнішня умова буття створена Богом разом з матерією.

6. Визначте, до яких філософських напрямів належать наведені твердження про простір і час:
 - а) простір і час – форми буття світового розуму;
 - б) простір і час – форми об'єктивного існування матерії;
 - в) простір і час – форми людського сприйняття;
 - г) простір і час – способи організації людського досвіду;
 - д) простір і час – незалежні від матерії і субстанції.
7. Яке розуміння розвитку є правильним?
 - а) розвиток – це кількісна зміна об'єкта;
 - б) розвиток – це будь-який рух;
 - в) розвиток – це прогресивна зміна;
 - г) розвиток – це необоротна якісна зміна системи;
 - д) розвиток – це повторюваність якісних і кількісних змін в системі.
8. Онтологія в історії філософії не називалась:
 - а) перша філософія;
 - б) метафізика;
 - в) теоретична фізика;
 - г) об'єктивна логіка;
 - д) епістемологія.
9. Людській свідомості властиве:
 - а) пасивне відображення дійсності;
 - б) активна, творча діяльність;
 - в) безпосередній вплив на дійсність;
 - г) ідеальне відображення дійсності;
 - д) породження об'єктивної реальності.
10. Сполучення свідомості і самосвідомості досягається завдяки:
 - а) ставленню до себе;
 - б) надсвідомому;
 - в) знанню;
 - г) пам'яті;
 - д) мисленню.

Третій рівень навчального тренінгу

Нетворчі і творчі запитання

1. Що таке світ і чому він є тільки там, де є людина?
2. Який зміст має поняття «буття»?
3. Чим відрізняється поняття «буття» від поняття «існування»?

4. Які види має буття?
5. Як співвідносяться поняття «буття», «субстанція», «світ людини»? Чим відрізняється буття світу і буття людини?
6. Чи можна ототожнювати матерію з речовиною? Якщо ні, то чому?
7. Що таке рух? Як він зв'язаний з матерією? У чому полягає єдність руху, простору і часу?
8. Як співвідносяться за своїм змістом поняття «рух», «розвиток», «прогрес»?
9. Що таке свідомість? Яке її співвідношення з матерією, відображенням, ідеальним?
10. Яка роль самосвідомості і рефлексії в існуванні свідомості?

Творчі завдання

1. Чи можна погодитися з Дж. Бруно: «Якщо ми добре подумаємо, то побачимо, що знищення є не що інше, як виникнення, і виникнення є не що інше, як знищення; любов є ненависть, ненависть є любов»?
2. Поясніть думку Геракліта: «Гомер був неправий, молячись, щоб боротьба зникла з обличчя землі; оскільки, якщо б його молитва здійснилась, то всі речі загинули б».
3. Як Ви розумієте вислів Ж.-П. Сартра: «Людина несе тягар буття на своїх плечах»?

Теми доповідей і рефератів:

1. Буття людини і світу.
2. Буття людини і власне людське буття.
3. Культурний простір і час як форми буття людини.
4. Проблематичність людського буття.
5. Ідея небуття та її значення.
6. Сучасна наука про системну організацію матерії.